

VADAS - JUBILEJNÍ VZPOMÍNKA - I. ČÁST

Vzpomínání úvodem

Kdykoli kráčím nebo jedu tř. 17. listopadu v části mezi křižovatkou se Smilovou ulicí a podjezdem, neopomenu pohlédnout po levé straně do oken v prvním patře domu, který ve mně po dlouhá léta oživuje nostalgické vzpomínky, milé a zároveň i hořké, na dávné časy, kdy zde ještě sídlila elektrotechnická firma našich přátel – rodiny Vadasovy, se kterými nás později celých čtyřicet let pojil pocit stejného utrpení, jakého se dostalo těm, kteří se nechtěli smířit se zločineckým systémem, který u nás v té době panoval. Ještě dnes, po šedesáti letech, název „areál VADAS“ připomíná někdejší nadějnou dobu po válce, kdy s novým elánem a především poctivou prací se malá skupinka nadšenců vrhla do práce a dostala se zakrátko svou doslova vědeckou organizací práce a kvalitou i na světový trh. Cílem jejím tehdy nebyl nepřiměřený zisk za každou cenu, jako je tomu dnes, ale spokojenost zákazníka a v budoucnu vytvořit z Pardubic „elektrotechnický Zlín“.

Vzpomínáme devadesátiletého výročí vzniku továrny (1919 - 2009), která nás tolik proslavila, protože není u nás ještě dnes snad jediného elektrotechnika, který by neznal pojem „vadaska“ – zkoušečka, která se zrodila v tomto malém závodě. Škoda jen, že vše trvalo tak krátce...

Problémy kolem pramenů

Materiály, které dnes máme k dispozici, jsou dost obsáhlé. Navíc žijí ještě přímí pamětníci událostí, které provázely rodinu, žijí ještě i někteří z jejích členů, ale většina z těch, kteří osobně „na vlastní kůži“ na sobě zakoušeli krutost trpkého údělu, již není mezi námi. Také archivní materiály dokládají všechny ty hrůzy, které postihly rodinu, zvláště ve čtyřicátých letech.

Obzvláště bohatým zdrojem informací jsou tři díly pamětí tehdy nejmladšího člena rodiny Jirky Vadase, který podobně jako jeho starší bratr Zdeněk, jehož několik spisů bylo vydáno i tiskem, nezapřel v sobě literární talent. Z těchto důvodů bylo třeba učinit pečlivý výběr faktů a zvláště citátů, aby si také naši čtenáři připomenuli, jak namáhavá byla kdysi cesta úspěšného podnikatele ke konečnému cíli, podnikatele, jemuž byla poctivost a dobré jméno nade vše, který tyto ctnosti nikdy neobětoval na úkor svého osobního prospěchu, což zvláště vyniká se srovnáním se současným ubohým morálním stavem v našem hospodářství a celé společnosti. Poznáme z toho také, jaká ztráta postihla před lety naše město likvidací podniku, který byl na nejlepší cestě stát se svým významem jemu nanejvýš prospěšným.

jak všechno začalo

Začneme od nejstarších začátků. Zakladatelem celého díla byl továrník Jaroslav Vadas, který se narodil 10. dubna 1890 až na jihovýchodní Moravě v Napajedlích. Jeho otec byl zednickým polírem a za prací jezdil do Vídně.

Maminku měl zbožnou, přísnou, ale dobrosrdečnou. Měl ještě dva mladší sourozence, bratra Josefa a sestru Františku.

Jaro či Jara, jak se mu tehdy doma říkalo, byl již v dětství velmi zvědavý, vynalézavý a zajímala ho všechna technika, se kterou se dostal do styku. Jako školák chodíval do školy

kolem strojní dílny jistého pana Schönbauma, známého svou snaživostí a poctivostí. Často se tam zastavoval a vydržel se dlouho dívat, jak v dílně pracují na strojích, na soustruhu, vrtačce, a pochopil již také, jak pan mistr svou práci miluje. Ten si malého chlapce oblíbil a zůstal s ním v dílně i po práci, když všichni odešli. Všechno mu ukazoval a vysvětloval. Občas mu říkal: „Svou prací se modlíš, když tě k ní vede láska.“ A tak se stalo, že ve čtrnácti letech, kdy rodiče uvažovali, že chlapce dají na obchodní školu, šel Jaro sám se přihlásit k mistru Schönbaumovi do učení. Dozvěděl a naučil se od něho mnoho z toho, co by získal až mnohaletou praxí. V šestnácti letech si do svého deníčku napsal: „Chci mít jednou svůj vlastní podnik, kde práce bude radost“.

Na zkušenou

Za nějaký čas po vyučení se Jaro rozhodl odejít na zkušenou do Vídně, kde pracoval i jeho otec. Ubytoval se u něho a ten mu přes své známé sehnal zaměstnání pomocníka na lokomotivě. Do práce Jaro dojížděl přes celou Vídeň. I přitom využíval času a učil se po cestě německá slovíčka, a tak zvládl němčinu velmi brzo. Miloval stroje a zde se dostal do jejich bezprostřední blízkosti. Spokojen však zcela nebyl, jeho snem bylo je tvořit a nejen je obsluhovat. Asi po půl roce se seznámil se dvěma našimi krajany Zakopalem a Krčmou, kteří zakládali výrobu elektrických strojů. Ti mu slíbili, že jakmile jen budou moci, vezmou ho do své výroby. To se brzy uskutečnilo a Jarovi se tak splnil jeho dávný sen, směl tvořit, vymýšlet...

Jeho otec nelibě nesl, že syn opustil službu na dráze, ale časem se uspokojil, když viděl Jarovy první životní úspěchy. Ten zde našel krásné prostředí, všichni zpívali a žili z nadšení z práce. Brzy si získal oblibu svých nových zaměstnavatelů svou iniciativou a dobrými nápady, pomocí kterých byla podstatně urychlena výroba motorů a přístrojů. Byl dobře placen, brzy jmenován předákem a mistrem, zván na porady, na kterých se projednávaly výrobní a finanční problémy podniku. Nikdy nepočítal odpracované hodiny navíc.

Jaro všechnen svůj volný čas věnoval sebevzdělávání. Studoval odbornou literaturu a přihlásil se na tříletou elektrotechnickou školu. Učil se i těsnopisu. Měl pevně stanovený denní režim, který důsledně dodržoval. Neznal žádnou jinou zábavu krom cvičení v Sokole, kam chodíval cvičit již v Napajedlech. V Sokole si upevňoval své zdraví (rád prý předváděl veletoch na hrazdě) a prohluboval své vlastenecké smýšlení za zpěvu českých národních písní. Sokolu pak zůstal věrný po celý život. Nyní občas dojížděl do Napajedel navštívit maminku, a zvláště když v srpnu 1909 po těžké operaci zemřel v pouhých 52 letech jeho otec, stal se finanční oporou celé rodiny. Zde se již u něho formovaly vlastnosti, které později zdárně uplatňoval ve svém podniku. Při svých návštěvách domova nikdy neopomenul navštívit pana Schönbauma, kterému vyprávěl o různých novinkách ve světě techniky, poskytoval mu rady pro zlepšení jeho podniku a sám si od něho odnášel cenné rady do života.

Celý článek naleznete ve Zprávách KPP číslo 1/2, rok 2010. Vyšlo ve zprávách KPP 1-2 / 2010

VADAS - JUBILEJNÍ VZPOMÍNKA - 2. ČÁST

V Čelákovících se Jaro seznámil s Toničkou Holubovou z rodiny statkáře Josefa Holuba, která pocházela z dvanácti dětí a byla nejmladší ze čtyř děvčat. Byla hezké, vzorně vychované děvče, měla již absolvovanou školu v Lysé nad Labem a Jarka brzy poznal, že to je ta pravá, kterou on potřebuje pro sebe do života. Měl jen obavy, aby její rodiče proti tomu neměli námítky, když on byl stále jen pouhý nemajetný dělník odkudsi z Moravy a Tonička děvče ze statku. Všechno nakonec dopadlo dobře. Její otec brzy poznal, že Jarka je schopný mladík a pouze si vymínil, že než mu dceru dá, chce mít záruku, že se Jarka osamostatní.

První světová válka brzy skončila a vznikla Československá republika. Jarka byl již ctižádostivý, energický a pro život dobře připravený, teď již osmadvacetiletý muž a rozhodl se hledat trvalé zaměstnání, ve kterém by uplatnil všechny své znalosti a zkušenosti. Zamířil mimo jiné i do Pardubic, kde nakonec natrvalo zakotvil.

V Pardubicích

Jarka měl všechno předem dobře promyšlené. V domě ve středu města si ve dvoře pronajal bývalé stáje závodních koní, kde počítal s umístěním dílen. Bydlení si zajistil nedaleko, poblíž Legionářského náměstí a na úřadech nahlásil elektrotechnickou živnost. Měl něco peněz naspořených a za pomoci věna své budoucí manželky vyšlo všechno bez půjček. Potom odejel zpět do Čelákovic a v dubnu 1919 byla svatba. Pak namísto svatební cesty odjeli mladí manželé do Pardubic, aby si pořádně prohlédli své budoucí pracoviště a také konečně i město, ve kterém měli začít svůj společný život a ke kterému brzy přilnuli jako ke „svému“. A tak byla pro Toničku svatební cesta spojená s umýváním oken a dveří nového bytu, ale přesto to byla pro ni ta nejkrásnější svatební cesta, jakou si mohla přát. Netrvalo dlouho a byt byl opatřen i skrovným vybavením a mohlo se „začít“.

Ve vlastním podniku

Jarka se stal živnostníkem. Netrvalo to dlouho a měl již šest zaměstnanců, ale Toničku nezaměstnal, ačkoliv mu nabízela své služby v účetnictví, které ovládala ze školy. Ta však stejně pomáhala, jak jen mohla všude, kde cítila, že je jí potřeba.

Všechny své zaměstnance se Jarka snažil nadchnout pro společnou práci. Jeho heslem byla „služba“. Prvním technickým úředníkem se stal Ing. Kurka z Přelouče, který byl nucen z počátku vykonávat funkci technika, účetního i prodavače v jedné osobě. Jarka zaměstnal i svého mladšího bratra Jožku a vzpomněl si také na svého dobrého přítele ve Vídni pana Jiráska, ke kterému se chodil po večerech učit navíjení cívek. Ten rád vyhověl jeho pozvání ke spolupráci a přijel do Pardubic.

Firma se zdárně rozvíjela a s ní i sortiment výrobků a služeb. Opravovaly se motory, různé spotřebiče, prováděly elektroinstalace a montáže malých elektráren, vyráběly se rozvaděče, generátory, velké motory a také zde vznikla první česká elektrická pračka s odstředivkou. Stále přicházely nové objednávky, práce byla spousta, jen peněz bylo málo. Vývoj pračky autory přivedl téměř na mizinu. Byli nuceni si vypůjčit od rodiny v Čelákovících, ale přesto se i tato práce zdařila.

V červnu 1920 se mladým manželům narodil první syn Jaroslav a byl, pochopitelně, již tehdy určen k elektrikářské profesi, tak jako i později další dva synové.

Z počátku bylo překážkou nedostatečné vybavení dílen, ale časem i tento nedostatek byl

odstraněn a dílny se zvolna rozrůstaly různými adaptacemi okolních budov, byla zřízena **první dokonale vybavená zkušebna, první ve východních Čechách,**

a v roce 1924 měl podnik již 35 zaměstnanců – „spolupracovníků“, jak je nazýval Jarka, který se u nich snažil vzbudit lásku k práci i zaměstnavateli. Měl rád schopné lidi, poctivé a zapálené pro věc, neměl rád lenochy a lidi „bez mozku“. Vybudoval si dobré technické zázemí od hlavního inženýra po spolehlivé mistry. Jen prodavači měli oproti ostatním poněkud usnadněnou práci. Věděli, že nabízejí opravdu kvalitní výrobky.

Nové prostory umožnily rozjet sériovou výrobu motorových zásuvek „Vadas“, po kterých byla v té době obrovská poptávka. Tehdejší plán elektrifikace východních Čech také pomohl firmě k mohutnému rozmachu. Objevily se požadavky na vybavení vypínači, přepínači, pojistkovými elementy, rozvaděči na poměrně velké výkony a další prvky.

Elektrifikace Pardubic

Jarka nechtěl zbohatnout, chtěl jen poctivě sloužit a spokojenost zákazníka mu byla nade vše. Tonička by se byla spokojila i s malou živností, ale nešlo to již jinak. Jarka stále nacházel nové a nové podněty, nové myšlenky, pracoval mnoho hodin denně a přemýšlel o všem i v noci místo spánku. Teď již i Tonička musela nastoupit jako řádný zaměstnanec na administrativní práce. V té době začaly Elektrické podniky města Pardubic velkoryse budovat městský rozvod elektřiny. Z toho vyplynul požadavek na domovní přípojkovou skříň ve velkém množství. Jarka se již tenkrát projevoval jako místní patriot. To město mu za krátkou dobu přirostlo k srdci. Když pak město vypsalo soutěž o nejvhodnější přípojkovou skříň, která by byla kvalitní a levná, Jarka se také přihlásil – a vyhrál. Vyvinuli skříň, která nejlépe splňovala vznešené požadavky. Tyto skříňe s pardubickým znakem na litinových dvířkách, které se staly dokonce okrasou domů, nebyly pro výrobce ekonomicky zvláště výhodné, ale sloužily svému účelu ještě po padesáti letech. K tomu ovšem patřila ještě také výroba veškerého pomocného materiálu. Ale také rostla konkurence, stále stoupala náročnost a bylo nutné dodávat na trh jen výrobky stále lepší, špičkové kvality.

Konečně ve svém

Za této situace se v únoru 1925 narodil druhý Jarkův syn Zdeněk. Tehdy již v rodině pomáhala celá řada příbuzenstva z Čelákovic i z Moravy. Tonička si přivedla z Čelákovic jako hospodyně slečnu Marii Janouškovou, která byla předtím hospodyně u její sestry Anny. Malý Zdeněk ji svým žvatláním překřtil na Dádu a to jméno jí již v soukromí zůstalo. Dáda se tak stala téměř rodinným příslušníkem a zůstala rodině Vadasově věrná po celý svůj život. Starostí stále přibývalo. Velkým problémem, který zatěžoval rodinu, byla skutečnost, že ještě stále celá výroba firmy se konala v objektech, které byly pronajaté. Počet zaměstnanců se již blížil ke stovce. Když pak majitel objektů Klein ve snaze co nejvíc odříit „bohatého nájemce“ nečekaně zvedl nájemné z dosavadních 2000 na 38000 korun, nebylo únosné na tento požadavek přistoupit. Nebyli žádní boháči a nezbývalo už nic jiného, než pokusit se celý objekt odkoupit nebo to „zabalit“. Jarka měl k dispozici pouhých 150000 a pan Klein za bývalé staré sklady požadoval 828000. Byla to tehdy hrozná suma peněz, ale když bylo nejhuř, všechno nakonec rozhodla Tonička, která vedla jednání a energicky prohlásila: „Koupíme to, pane Klein“. Jarka se z počátku zdráhal, nedovedl si představit, že by si měl vypůjčit tak závratnou sumu peněz, ale nakonec se s tím smířil. Ono také nic jiného nezbývalo. Tonička ihned odjela obcházet všechno své příbuzenstvo, aby sehnala požadovanou částku, což se jí nakonec podařilo, a tak se konečně ocitli „ve svém“, sice zadlužení „až po uši“. Ale s novými plány a nadějemi do budoucna. Pokračování Vyšlo ve zprávách KPP 3-4 / 2010

JUBILEJNÍ VZPOMÍNKA - FIRMA VADAS - 4. ČÁST

Na konci třicátých let již firma VADAS dosahovala obrovských úspěchů. Podařilo se splatit dluhy a všechno nasvědčovalo tomu, že období prosperity bude pokračovat. I Tonička se při její šetrnosti splnil její dávný sen – zájezd do Svaté země. Vadasovi přes všechny úspěchy zůstali skromnými lidmi, ale pokud šlo o prospěšné účely, přispívali, kde jen mohli, peněžitými dary, pomáhali chudým rodinám a opuštěným dětem i vlastním zaměstnancům. Tonička byla kmotrou mnoha dětí a nejmladší syn Jirka na Štědrý den rozvážel balíky šatů, prádla i potravin. Snažila se svou křesťanskou víru projevovat i skutky.

Ani Jarka si nedopřával klidu. Scházel se jednou měsíčně se všemi pracovníky na společných poradách, kde každý mohl vyslovit své připomínky a dobré nápady byly přijaty i odměněny. Vybraní pracovníci byli posíláni na zkušenou k jiným firmám, na účet firmy i do ciziny na výstavy a veletrhy. V továrně se konaly pro zaměstnance přednášky a různá školení.

Při tom všem Jarka stále přemýšlel, kde by se co dalo zlepšit i jinde v průmyslu, rozšiřoval sortiment výrobků i reklamu. Objevují se reklamní tabule podle silnic, reklamy v kinech, reklamní filmy, kalendáře, různé reklamní dárky jako pozornosti – drobné předměty se znakem firmy. Pamětníci v našich Rosicích n.L. ještě dnes vzpomínají, jak tam v místním biografu běžel film o Vadasově továrně, ve kterém byla zachycena práce v různých dílnách a odděleních. Zvláště sympatická byla m.j. malá kapesní knížečka s názvem „Půjde to“ a firemní reklamou, plná povzbudivých myšlenek a cenných drobných rad do života, jejímž autorem byl ing. Solar. Mám ji dodnes a dá se říci, že všechno, co v ní je, platí i pro dnešek. Největší reklamou však bylo uznání, které Jarka obdržel za svou průkopnickou práci na poli organizace, výroby, obchodu i výchovy svých spolupracovníků a učňů od grémia elektrotechniků, kde jej již nazývali „pardubickým Baťou“. Další uznání obdržel od Okresní odborové rady, že za doby krize nepustil ani jediného dělníka. Jeho továrna byla také vybrána jako po všech stránkách vzorová Encyklopedie výkonnosti, kde se ocitla mezi několika vybranými nejlepšími závody hned vedle Bati.

Všechno sice bylo ještě krásné, řekli bychom „idylické“, děti ve školách byly vychovávány ve vlasteneckém duchu a k národní hrdosti, zpívaly národní a vlastenecké písničky a učily se o svých prezidentech a dějinách, ale dospěl v druhé polovině třicátých let již se stále většími obavami sledovali politický vývoj v sousedním Německu, který všem kalil dobrou náladu a vyvolával i pomyšlení na možnou válku. Stejně tomu bylo i u Vadasů.

za války

Zradou Západu, naší okupací a válkou skončila všechna ta idyla a nikdy se již nevrátila. Na začátku války odešla od Vadasů hospodyně a chůva Dáda, aby se osamostanila, a po roce se v její funkci objevila Anežka Tajovská, sestra opata želivského kláštera, která dokonale Dádu nahradila a pobyla v rodině až do nástupu komunistů. Dáda i později udržovala s rodinou čilé styky a pomáhala. Zvláště Zdeňkovým potomkům dělala obětavou babičku. Když se ve svých šedesáti letech vdávala, byl jí Zdeněk na svatbě za svědka, a když později ovdověla a nemohla být doma sama, odstěhovala se z Pardubic k němu do Prahy, kde zemřela v roce 1992.

Jarkovi bylo v dubnu 1940 padesát let, jezdil dvakrát týdně do Prahy za obchodem a byl

stále plný exkluzivních nápadů, z nichž některými i předbíhal dobu, (chtěl m.j. např. z Kunětické hory udělat rekreační středisko s mnoha atrakcemi). K oslavě jeho padesátin se zabilo prase, přivezlo několik soudků piva a celý podnik se jeden den místo práce věnoval slavnostní hostině. Brzy poté se Jarka ještě představil na sjezdu průmyslníků, který se konal na Kunětické hoře, když poslal nejmladšího syna Jirku, aby všem přítomným dámám předal krásné růže s reklamním povídáním, což bylo všemi přijato s velkým nadšením.

To byly poslední chvíle relativního klidu. Nejstarší syn Jarka ml. se v roce 1941 vrátil z úspěšných studií na Baťově škole ve Zlíně a ujal se vedení oddělení Bosch. Mladší Zdeněk, který se klonil spíše k humanitním vědám, studoval na gymnáziu. Jeho nejlepším přítelem býval po celý život známý pardubický fotograf Jirka Toman, ale i Zdeněk se tomuto umění věnoval až do konce života. (Jeho poradcem byl i Josef Sudek.) Tehdy již všude kolem řádilo gestapo a strach se šířil mezi lidmi. Jarka starší poslouchal pravidelně zprávy ze západního rozhlasu bez ohledu na hrozící trest smrti při dopadení nebo udání, ale brzy se i on dostal mezi postižené.

Když se 6. března 1942 vrátil z Prahy, kde byl na obchodní cestě, vtrhlo večer gestapo do domu a Jarku k hrůze celé rodiny odvedli. Zdeněk se hned druhý den vypravil získat nějaké informace na gestapo, ale údajně „dostal ránu pěstí, až vletěl na chodbu“. Jarku převezli do pardubické donucovací pracovny, kde mělo gestapo své cely, a 14. května brzy ráno ho eskortovali na pardubické nádraží a odtud s dalšími přímo do Terezína na celu č. 4 a z Terezína později 7. září 1942 do Drážďan.

V půli června 1943 byl Jarka převezen z Drážďan do Litoměřic, kde ho trestní senát Vrchního zemského soudu na základě hlavního líčení s 23 lidmi (skupinou „Jirout a spol.“) ve dnech 24. a 25. června 1943 uznal vinným pro práci v ilegálním odboji, přípravu vlastizrady a zvýhodnění nepřítele Říše a Jarka byl odsouzen ke třem letům káznice a třem letům ztráty občanských práv. Po soudu jej směli navštívit jeho synové Zdeněk a Jarka ml. Tehdy již ztratil polovinu své váhy a projevila se i srdeční choroba. Vzhledem k jeho zdravotnímu stavu mu bylo povoleno napsat poslední vůli, ale podařilo se mu mimo to napsat ještě i dva víceméně odborné spisy, které po provedení cenzury byly ponechány v rodině. V Drážďanech strávil třináct měsíců, pak byl odtud údajně převezen do káznice v Ebrachu u Bambergu.

Celý článek naleznete ve Zprávách KPP číslo 7-8/2010 Vyšlo ve zprávách KPP 7-8 / 2010

Kus života za to stojí

s Martinem Vadasem o rodinné tradici přervané komunistickým převratem a dráze filmového dokumentaristy, který mapuje příběhy odpůrců, pachatelů i obětí totalitního bezpráví

[Vadas, Martin](#)

Biografický údaj: [Vadasovi \(rodina\)](#); [Vadas, Jaroslav, 1890–1952](#)

Systematika: [Československo 1948–1969](#); [perzekuce](#), [politická emigrace](#); [divadlo](#), [film](#), [fotografie](#)